

پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد بر اساس خودبینی‌گانی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال‌کاری تحصیلی با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۷/۳۰ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۲/۱۹

فتاح ویسی^۱، انسیه بابایی^{۲*}، عباس احمدی^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

هدف: این پژوهش با هدف پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد بر اساس خودبینی‌گانی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال‌کاری تحصیلی با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان انجام شد.

روش: روش تحقیق این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری تمامی دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهرستان بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ به تعداد ۵۰۰ نفر بودند که با توجه به جدول گرجسی-مورگان، ۲۱۷ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش پرسش‌نامه‌های گرایش به سوء مصرف مواد جانسون (۱۹۸۹)، خودبینی‌گانی تحصیلی دیلون و گروات (۱۹۷۶)، عملکرد خانواده ایشیتین و همکاران (۱۹۸۳)، اهمال‌کاری تحصیلی سولومون و راث‌بلوم (۲۰۱۳) و هوش هیجانی برادبوری و گریوز (۲۰۰۴) بود. داده‌های پژوهش با آزمون تحلیل مسیر و استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۴ و AMOS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که بین خودبینی‌گانی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال‌کاری تحصیلی با هوش هیجانی در دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد ($P < 0/05$). نتایج تحلیل رگرسیون گام به‌گام نیز بیانگر این بود که از خودبینی‌گانی آموزشی $0/635$ ، عملکرد خانواده $0/520$ ، هوش هیجانی $0/366$ و اهمال‌کاری تحصیلی $0/731$ از گرایش به سوء مصرف مواد را تبیین می‌کند.

نتیجه‌گیری: با توجه به اهمیت نقش اساس خودبینی‌گانی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال‌کاری تحصیلی در گرایش دانش‌آموزان به سوء مصرف مواد می‌تواند در زمینه برنامه‌ریزی و اتخاذ سیاست‌های مقتضی جهت ارائه برنامه‌های آموزشی به خانواده‌ها و دانش‌آموزان آن‌ها مفید باشد.

کلمات کلیدی: گرایش به سوء مصرف مواد، خودبینی‌گانی تحصیلی، عملکرد خانواده، اهمال‌کاری تحصیلی، هوش هیجانی.

* این مقاله برگرفته شده از پایان‌نامه کارشناسی ارشد جناب آقای فتاح ویسی است.

۱. کارشناس ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه پیام نور، ساری، ایران.

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

*(نویسنده مسئول): Email: e_babaei@pnu.ac.ir

۳. استادیار، گروه مدیریت دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

Predicting Drug Abuse Tendency Based on Academic Alienation, Family Functioning, and Academic Procrastination with the Mediation of Emotional Intelligence in Students

Received: 2024/10/21

Accepted: 2025/03/09

Fattah Veysi¹, Ensiyeh Babaie^{*2}, Abbas Ahmadi³

Original Article

Abstract

Introduction: This study investigates the prediction of drug abuse tendency among students based on academic alienation, family functioning, and academic procrastination, mediated by emotional intelligence.

Method: A descriptive-correlational design was used, targeting 500 male secondary students in Bijar city (2021–2022). A sample of 217 was selected via convenience sampling (Morgan-Krejcie, 1970). Data were collected using questionnaires on drug abuse tendency (Johnson, 1989), academic alienation (Dillon & Gruet, 1976), family functioning (Epstein et al., 1983), academic procrastination (Solomon & Rothblum, 2013), and emotional intelligence (Bradbury & Greaves, 2004), analyzed via path analysis in SPSS (Version 24) and AMOS.

Results: Academic alienation, family functioning, and academic procrastination significantly predicted drug abuse tendency through emotional intelligence ($p < 0.05$), explaining 63.5%, 52.0%, and 73.1% of the variance, respectively.

Conclusion: These factors highlight the role of academic and familial influences in drug abuse tendency, informing targeted educational interventions.

Keywords: Substance Abuse Tendency, Academic Alienation, Family Functioning, Academic Procrastination, Emotional Intelligence.

1. M.A in family counseling, Payam Noor University, Sari, Iran.

2. Associate Professor, Department of Psychology, Payam Noor University, Tehran, Iran.

*Corresponding author: Email: e_babaei@pnu.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Management, Payam Noor University, Tehran, Iran

مقدمه

سوء مصرف مواد مخدر یکی از معضلات جهانی است که هر جامعه با توجه به ویژگی‌های خاص افراد خود، به نحوی از آن رنج می‌برد (لی، لی، گونگ، ژانگ و ژو، ۲۰۲۱). می‌توان گفت در قرن حاضر، اختلال سوء مصرف مواد به عنوان یکی از مشکلات بهداشتی و روانی است که از لحاظ ابعاد مختلفی همچون جسمی، عاطفی و اجتماعی برای جامعه و همچنین خانواده‌ها مشکلات جدی را رقم زده است (خان، ایمانی، شکری و علیزاده، ۱۴۰۱). پنجمین مجموعه راهنمای تشخیصی و آماری اختلالات روانی، ویژگی مهم اختلال سوء مصرف مواد را وجود یکی از علائم شناختی، رفتاری و فیزیولوژیکی میداند که افراد با وجود مشکلات قابل توجه مرتبط با سوء مصرف، هنوز به مصرف آن ادامه می‌دهند (بلیوس، دوآن و بست، ۲۰۱۹). فرد معتاد به مرور و در اثر مصرف مستمر، کنترل و تسلط رفتاری خود را به طور کامل از دست می‌دهد و فقط وجود مواد اعتیادآور در سیستم عصبی مغز می‌تواند تعادل جسمی و روانی او را حفظ کند (می، خایرودین، مودا، ۲۰۲۰). در حال حاضر در ایران آمار دقیق و موثقی از این که چند درصد از افراد ترک کرده و بهبود یافته، مجدداً به مواد مخدر بازگشت دارند، وجود ندارد (نعمتی و خالدیان، ۱۴۰۱). گرایش به مصرف مواد مخدر یکی از مهمترین اختلالات اجتماعی روانی است که فرد را از لحاظ جسمانی و روانی دچار اختلال می‌کند و پیامدهای متعدد و نامطلوبی را در موقعیتهای نامناسب و مشکلات متعدد اجتماعی شغلی و قانونی را ایجاد می‌کند (شیخ نژاد و سیدفاطمی ۱۳۹۸).

یکی از بحران‌های که عده‌ای از نوجوانان در طی تحصیل دچار آن می‌شوند خودبستگی تحصیلی است. این بحران خود را به صورت رفتارهایی مخرب از قبیل عضویت در گروه‌های خلافکار، اعتیاد به مواد، خشونت، خراب کاری یا غیبت از مدرسه و مدرسه‌گریزی و یا سایر رفتارهای منحرف نشان می‌دهد (موریناج، هادجار و هاسچ، ۲۰۲۰). به علت اینکه نوجوانان بخش اعظم زندگی خود را در مدرسه می‌گذرانند، این سازمان نقش مهمی در آماده سازی آنان برای زندگی اجتماعی و شغلی دارد. با این وجود، دانش‌آموزان زیادی قبل از اینکه به طور کامل برای زندگی اجتماعی و شغلی آماده شوند، از مدرسه فراری شده و ترک تحصیل می‌کنند (رهدار و باقرپور، ۱۴۰۲). علاوه بر آن، دانش‌آموزان از خودبستگی عموماً تبدیل به بزرگسالانی می‌شوند که دچار از خودبستگی اجتماعی بوده و از لحاظ سیاسی و اقتصادی نیز فاقد توانایی هستند (فلاحی، میکائیلی، عطادخت، احمدی، ۱۳۹۸). از خودبستگی مفهوم جدیدی نیست و متخصصان تعلیم و تربیت، مدیران و کارکنان مدارس از وجود دانش‌آموزان از خودبستگی در مدرسه و کلاس درس خودآگاهی دارند. این دانش‌آموزان رفتارهای متفاوتی را از خود نشان می‌دهند. بعضی از این دانش‌آموزان به سمت دوستان ناباب رفته و گرایش به سوی مواد مخدر پیدا می‌کنند. این نوجوانان از نظامی بیگانه می‌شوند که هدف اصلی آن آموزش و تربیت آنان است (عینی، ترابی، عبادی، کرمانی، ۱۳۹۹). هنگامی که خانواده نتواند عملکرد مطلوبی داشته باشد، این وظیفه خواه ناخواه بر عهده دیگر افراد یا گروه‌ها مانند گروه همسالان واگذار می‌شود. وضعیت نابسامان در خانواده‌های گسسته و بیمارگون یکی از مهم‌ترین عوامل ایجاد و گسترش اعتیاد در نوجوانان است (کیالها، ۱۴۰۱). عملکرد خانواده به چگونگی روابط اعضای خانواده، تعامل و حفظ روابط، چگونگی تصمیم‌گیری‌ها و حل مشکلات اعضای خانواده مربوط می‌شود به عبارت دیگر، عملکرد خانواده جنبه مهم محیط خانوادگی است که سلامت جسمانی، اجتماعی و هیجانی نوجوانان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (تبان، یو، لین، لو^۵ و همکاران، ۲۰۱۹). در واقع آنچه در درون خانواده اتفاق می‌افتد و چگونگی عملکرد آن می‌تواند عامل کلیدی در ایجاد انعطاف‌پذیری و کاهش خطرات فعلی و آینده مرتبط با رویدادهای ناگوار و شرایط نامناسب باشد

1. Li, Gong, Zhang, and Zhou
2. Belius, Duane and Best
3. May, Khairudin, Moda
4. Morinaj, Hadjar & Hascher
5. Tian, Yu, Lin, Lu

(صفی زاده، دارباز، شهسواری، ۱۴۰۱). محیط‌های برانگیزنده و پرورش دهنده فرزندان را قادر می‌سازد تا یاد بگیرند و پیشرفت کنند. بر عکس، محیط‌های خانوادگی ناکارآمد می‌تواند برای بسیاری از جنبه‌های رشد کودکان و انتقال مثبت آنان به بزرگسالی بسیار مضر باشد (پرزفونتس مولرو جالارو، باراگان مارتین و گازکاس لینارس^۱، ۲۰۱۹). استفاده از مواد با شکست در ایفای نقش والدینی، تعارض‌های والد-فرزندی و تعارض‌های درون خانوادگی، نگرش پذیرنده والدین نسبت به مصرف مواد توسط نوجوان و استفاده از الکل و سیگار در خانه توسط والدین مرتبط می‌باشد (والتون، هورتون، ریفاس شیمان، فیلد^۲ و همکاران، ۲۰۱۸). شواهد پژوهشی نشان داد که از دیگر مواردی که می‌تواند، گرایش به سوء مصرف مواد را پیش‌بینی می‌کند اهمال‌کاری تحصیلی دانش‌آموزان است (احمدی، طولابی و ایلانلو، ۱۳۹۹). اهمال‌کاری را به تعویق انداختن و سهل‌انگاری در انجام وظایف و مسئولیت‌ها، علیرغم اجتناب‌پذیر بودن و توانایی فرد جهت انجام آن و آگاهی از پیامدهای ناخوشایند و طفره رفتن از انجام مسئولیت تعریف می‌کنند (فرنای، کوپار و فیشر^۳، ۲۰۱۸). تحقیقات نشان داده‌اند بیش از ۵۰ درصد تحصیل‌کنندگان در مدارس و دانشگاه‌ها در کارهای تحصیلی خود دارای ویژگی اهمال‌کاری و به تأخیر انداختن بوده (هاشمی زاده نهی، جاجرمی و مهدیان، ۱۳۹۹). این استراتژی به افراد کمک می‌کند از هیجان‌های منفی دور شوند و وظایفی را که انجامشان باعث ایجاد هیجان منفی می‌شود، به تعویق اندازند، تا از این طریق احساس بد و منفی ایجاد شده از آن کار را تجربه نکنند (دایا، هیرن^۴، ۲۰۱۸). اهمال‌کاری‌ها در حیطه تحصیلی و یادگیری افراد می‌تواند بزرگترین ضرر را به زندگی علمی افراد وارد نماید و به رغم هوش و توان یادگیری بالا منجر به از دست رفتن فرصت‌ها شود (گریو، چاماندی، کلجایک^۵، ۲۰۱۸). در این راستا تراس و کوکسن^۶ (۲۰۲۰) تصریح نمودند که بین میزان اعتیاد اینترنتی و اهمال‌کاری تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معناداری وجود دارد که باعث بالا رفتن اهمال‌کاری جوانان می‌گردد.

هوش هیجانی نیز نقش مهمی در پیشگیری از مصرف مواد ایفا می‌کند و افرادی با نمره بالا در هوش هیجانی با وجود داشتن آمادگی برای مصرف مواد و اعتیاد، به دلیل آگاهی از هیجانات خود، خود مدیریتی و مدیریت روابط و موقعیت‌های پرخطر، در عمل کمتر به مواد مصرف سوق پیدا می‌کنند (جبرائیلی و حبیبی، ۱۳۹۵). هوش هیجانی از توانایی‌های شناختی و هیجانی به هم پیوسته است که به فرد کمک می‌کند تا با درک، ارزیابی و بیان دقیق هیجان‌ها از احساسی که افکار را تسهیل می‌نمایند، آگاهی یابد و با برقراری توازن میان افکار و هیجان‌های خود، تصمیم‌گیری‌های عاقلانه و رفتاری مسئولانه داشته باشد به عقیده براون (۲۰۱۶) هوش هیجانی شامل مجموعه‌ای از توانایی‌ها، قابلیت‌ها و مهارت‌هایی است که فرد را برای سازش یافتگی مناسب با محیط و کسب موفقیت در زندگی تجهیز می‌کند (به نقل از منوریان، امیری، ذاکری، ۱۳۹۴). به بیان ساده‌تر، هوش هیجانی باعث می‌شود تا افراد در مواجهه با وقایع مثبت یا منفی زندگی به موضع‌گیری یا سازش با آن وقایع بپردازند. انسان با برخورداری از هوش هیجانی به زندگی خود نظم و ثبات می‌بخشد، به طوری که هوش هیجانی بالا باعث می‌شود شخص وقایع منفی کمتری در زندگی تجربه کند.

در راستای اهداف پژوهش نتایج مطالعات عینی، ترابی، عبادی، کرمانی (۱۳۹۹) نشان داد که خودبینی تحصیلی گرایش به سوء مصرف مواد مخدر در دانش‌آموزان را پیش‌بینی می‌کند. خودبینی تحصیلی موجب فراهم آوردن پیامدهای منفی از جمله استعمال مواد مخدر، قرص‌های روان گردان می‌شود (اسکابرک و کوپر^۷، ۲۰۲۲). مطالعات فراری، جانسون و مک کان^۸ (۲۰۱۹)

1. Pérez-Fuentes, Molero Jurado, Barragán Martín, & Gazquez Linares

2. Walton, Horton, Rifas-Shiman & Field

3. Fernie, Kopar, Fisher, & Spada

4. Daya & Hearn

5. Gareau, Chamandy, Kljajic & Gaudreau

6. Tras & Gökçen

7. Schabracq & Cooper

8. Ferrari, Johnson, McCown

بیانگر ارتباط بین اهمال‌کاری تحصیلی و اعتیادپذیری است. پیرزاده، نظری، زهراکار (۱۳۹۵) در مطالعات خود دریافتند که عملکرد خانواده پیش‌بینی‌کننده گرایش به مواد مخدر در دانش‌آموزان است. سوءمصرف مواد به عنوان یک رفتار اجتماعی آموخته شده تلقی می‌شود که نتیجه تعامل عوامل فردی، خانوادگی اجتماعی است و نوجوانان دارای مهارت‌های اجتماعی و فردی ضعیف؛ نه تنها در برابر عوامل مشوق مصرف مواد آسیب‌پذیر هستند، بلکه تمایل دارند از مصرف مواد به عنوان جایگزینی برای راهبردهای مقابله‌ای سازش یافته استفاده کنند (ولدبیگی، نیک بخت، لشکری، ۱۳۹۶).

با توجه به مطالعات انجام شده بالا، یکی از مدل‌هایی که در سال‌های اخیر در تبیین و پیشگیری از سوءمصرف مواد بسیار سودمند بوده است، مدل عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده است طبق این مدل، بر اساس انواع متنوعی از عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده در سطوح مختلف خانواده، اجتماع، مدرسه، گروه همسالان و فرد، میتوان رفتار مصرف مواد را در نوجوانان پیش‌بینی کرد. عوامل خطر ساز شامل موقعیت‌ها، ویژگی‌ها، متغیرها و رویدادهایی هستند که احتمال سوءمصرف مواد را افزایش میدهند و در مقابل عوامل حفاظت‌کننده، عواملی هستند که اثر عوامل خطر ساز را خنثی کرده، در نتیجه احتمال وقوع مشکل را کاهش می‌دهند (محمدخانی و رضایی جمالویی، ۱۳۹۵). لذا این تحقیق به دنبال پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد بر اساس خودبینی‌نگی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال‌کاری تحصیلی با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان بود.

روش

روش تحقیق این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی بود. جامعه آماری تمامی دانش‌آموزان پسر مقطع متوسطه دوم شهرستان بیجار در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ به تعداد ۵۰۰ نفر بودند. که با توجه به جدول گرجسی-مورگان، ۲۰۱۷ نفر به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند. ملاک‌های ورود، تمایل و رضایت آگاهانه برای شرکت در پژوهش، کسب نمره بالاتر از خط برش در پرسش‌نامه گرایش به مواد مخدر، تحصیل در مقطع دوم متوسطه شهرستان بیجار بود و ملاک‌های خروج، وجود پرسش‌نامه‌های مخدوش بود که با توجه به توضیحات هیچ پرسش‌نامه‌ای مخدوش نبوده است. در این پژوهش اصول اخلاقی شامل حفظ حریم خصوصی افراد و رازداری رعایت شده است. داده‌ها با استفاده از آزمون تحلیل کواریانس چند متغیره تحلیل شد. داده‌های پژوهش با آزمون تحلیل مسیر و استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS نسخه ۲۴ و AMOS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ابزارهای پژوهش

الف) پرسش‌نامه گرایش به سوء مصرف مواد: این پرسش‌نامه دارای ۱۶ سوال است و هدف کلی آن بررسی میزان تمایل به اعتیاد از سه بعد اجتماعی، فردی و محیطی در افراد مختلف میباشد می‌باشد. این پرسش‌نامه توسط فرجاد (۱۳۸۵) با استفاده از برخی منابع علمی طراحی گردید است. ابعاد پرسش‌نامه شامل سه بعد محیطی (خانوادگی و فامیلی)، فردی و اجتماعی است. دامنه امتیاز این پرسش‌نامه بین ۱۶ تا ۸۰ خواهد بود. هر چه امتیاز حاصل شده از این پرسش‌نامه بیشتر باشد، نشان دهنده میزان بیشتر تمایل به اعتیاد در افراد خواهد بود و بالعکس. در پژوهش میرحسامی (۱۳۸۸) جهت روایی صوری پرسش‌نامه و صحت و سقم سوالات، پرسش‌نامه در بین تعدادی از دانشجویان توزیع شد و پس از اطمینان از روایی پرسش‌نامه، آلفای کرونباخ برابر با ۰/۷۹ به دست آمد.

ب) پرسش‌نامه از خودبینی تحصیلی: این پرسش‌نامه توسط جانسون^۱ (۲۰۰۵) ساخته شده است. این پرسش‌نامه از ۴ سؤال تشکیل شده است و سؤالات بر اساس طیف لیکرت پنج درجه‌ای از کاملاً غلط ۱ تا کاملاً درست ۵ تنظیم شده‌اند. دامنه امتیاز این پرسش‌نامه بین ۴ تا ۲۰ خواهد بود. هر چه امتیاز حاصل شده از این پرسش‌نامه بیشتر باشد، نشان‌دهنده میزان بیشتر از خودبینی تحصیلی در افراد خواهد بود و بالعکس. ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس در پژوهش جانسون (۲۰۰۵) ۰/۷۷ بدست آمد. در این مطالعه نیز ضریب آلفای کرونباخ برای این مقیاس ۰/۸۷ بدست آمد که نشانگر پایایی مناسب ابزار می‌باشد.

ج) پرسش‌نامه عملکرد خانواده: پرسش‌نامه عملکرد خانواده پرسش‌نامه‌ای ۶۰ سوالی است که برای سنجش عملکرد خانواده توسط بیشاب، اپشتین و بالدوین^۲ در سال ۱۹۸۰ بر اساس الگوی مک مستر تدوین شده است. این آزمون دارای شش خرده مقیاس حل مسئله، ارتباط، نقش، پاسخگویی عاطفی، آمیختگی عاطفی، کنترل رفتار و یک نمره به عنوان کارکرد کلی می‌باشد. تمام هفت مقیاس درونی آن همسانی درونی قابل توجهی دارند (آلفای کرونباخ ۰/۷۲ تا ۰/۹۲) اعتبار و بازآزمایی آن در عرض یک هفته رضایت بخش بود (۰/۶۶ تا ۰/۷۶). در پژوهش زاده محمدی و ملک خسروی (۱۳۸۵) آلفای کرونباخ بعد کارکرد کلی ۰/۸۲ بوده است. و همچنین بین تمام خرده مقیاس‌ها و عملکرد کلی خانواده همبستگی ۰/۴۷ تا ۰/۹۷ به دست آمد. آزمودنی برای هر ماده یکی از گزینه‌های کاملاً موافقم، موافقم، مخالفم و کاملاً مخالفم را انتخاب می‌کند (کاملاً موافقم: ۱ موافقم: ۲ مخالفم: ۳ کاملاً مخالفم: ۴). هریک از اعضای خانواده که بیش از ۱۲ سال سن داشته باشد می‌تواند این پرسش‌نامه را پر کند. نمره بالاتر نشانگر کارکرد ناسالم تر است. دامنه امتیاز این پرسش‌نامه بین ۶۰ تا ۲۴۰ خواهد بود.

د) پرسش‌نامه اهمال کاری تحصیلی: این مقیاس توسط سولومون و راث بلوم^۳ برای بررسی اهمال کاری تحصیلی در سه حوزه آماده کردن تکالیف، آمادگی برای امتحان و تهیه گزارش نیم‌سال، ساخته شده و شامل ۲۱ گویه است (توکائو، واشیکا، دولگووا^۴، ۲۰۱۳). در مقابل هر گویه، طیف چهار گزینه‌ای از به ندرت «نمره ۱» تا تقریباً همیشه «نمره ۴» قرار دارد. در پژوهشی پایایی مقیاس با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ و برای احراز روایی از روش تحلیل عاملی، استفاده شد که مقدار شاخص KMO برابر با ۰/۸۸ و همچنین، مقدار عددی شاخص X2 در آزمون کرویت بارتلت برابر با ۳۸۴/۲۱۵۸ به دست آمد که در سطح ۰/۰۰۱ معنادار بود که نشانگر کفایت نمونه و متغیرهای انتخاب شده برای انجام تحلیل عاملی می‌باشد. نتایج این تحلیل عاملی به روش مؤلفه‌های اصلی، بیانگر وجود یک عامل کلی در پرسش‌نامه اهمال کاری بود. همبستگی گویه‌ها با نمره کل پرسش‌نامه را مطلوب و معنادار و ضریب پایایی آن را از طریق آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۱ گزارش شده است (جوکار و دلاورپور، ۱۳۸۶). نقطه برش برای تشخیص اهمال کاری در پژوهش‌های انجام یافته مشخص نشده و بیشتر مطالعات کسب نمره بالا در مقیاس اهمال کاری را ملاک اهمال کار بودن در نظر گرفته‌اند (محمد امینی، محمودی، چپانه و گلپور، ۱۳۹۵).

ه) پرسش‌نامه هوش هیجانی: پرسش‌نامه هوش هیجانی توسط برادبری و گریوز^۵ (۲۰۰۴) ساخته شده است و توسط گنجی (۱۳۸۴) ترجمه و اعتباریابی شده است. این پرسش‌نامه و آزمون شامل ۲۸ ماده است که بر اساس مقیاس ۶ درجه‌ای لیکرت نمره گذاری می‌شود و چهار مولفه خود آگاهی، خود مدیریتی، آگاهی اجتماعی و مدیریت رابطه را می‌سنجد و یک نمره کلی هوش هیجانی نیز به دست می‌دهد. جمع نمراتی که آزمودنی در کل پرسش‌نامه کسب می‌کند، نمره کل آزمون را تشکیل می‌دهد. حداقل نمرات آزمودنی ۲۸ و حداکثر نمرات ۱۶۸ می‌باشد. برای تعیین روایی، این آزمون به همراه آزمون هوش هیجانی بار-ان در یک گروه ۹۷ نفری اجرا شد که ضریب همبستگی در سطح ۰/۹۹ معنی‌دار بود (گنجی، ۱۳۸۴). در بررسی گنجی

1. Johnson

2. Epstein, Bishop & Baldwin

3. Solomon and Roth Bloom

4. Tukaev & Washika, Dolgova

5. Bradberry- Greaves

(۱۳۸۴) ضرایب پایایی مولفه‌های هوش هیجانی به ترتیب برابر با ۰/۷۳، ۰/۷۸، ۰/۷۶ و ۰/۷۶ بود. به علاوه آزمون در گروه ۲۸۴ نفری دیگر (۱۱۵ پسر، ۱۳۹ دختر) فقط یکبار اجرا شد و ضریب پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بود. در پژوهش حاضر نیز پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۸ بدست آمد که نشان دهنده پایایی بالای آزمون می‌باشد (برادبری و گریوز ترجمه مهدی گنجی، ۱۳۸۴).

یافته‌ها

یافته‌های جمعیت شناختی نشان داد که میانگین سن شرکت کنندگان در پژوهش ۱۷/۲ بود. ضریب همبستگی میان متغیرهای پژوهش در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. ضریب همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	اهمال کاری تحصیلی	از خودبیگانگی تحصیلی	هوش هیجانی	عملکرد خانواده
ضریب همبستگی	۰/۳۱۱	۰/۳۸۵	-۰/۳۹۵	-۰/۵۰۵
معنی داری	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
تعداد	۲۱۷	۲۱۷	۲۱۷	۲۱۷

نتایج جدول ۱ نشان داد که بین سوء مصرف مواد با از خودبیگانگی تحصیلی، اهمالکاری تحصیلی همبستگی مثبت و معنادار و با عملکرد خانواده، و هوش هیجانی همبستگی منفی و معنادار دارد ($P < ۰/۰۵$). نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه سلسله

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه به شیوه سلسله مراتبی متغیرهای پژوهش

مرحله	متغیر	بتا (Beta)	t	R	R ²	F	df	p
مرحله اول	اهمال کاری تحصیلی، عملکرد خانواده، از خود بیگانگی تحصیلی	-۰/۴۶۰	-۷/۳۵۱	۰/۵۴۹	۰/۳۰۱	۳۱/۹۷	۳	۰/۰۰۱
		-۰/۲۲۰	-۴/۷۹					۰/۰۰۱
		-۰/۳۷۹	-۶/۵۹					۰/۰۰۱
مرحله دوم	اهمال کاری تحصیلی، عملکرد خانواده، از خود بیگانگی تحصیلی، هوش هیجانی	-۰/۲۹۲	۵/۰۳	۰/۵۵۳	۰/۳۰۳	۵۵/۷۹	۳	۰/۰۰۱
		-۰/۴۱	۷/۳۶	۰/۵۵۶	۰/۳۰۲	۴۰/۶۵	۴	۰/۰۰۵
		-۰/۱۹۰	۲/۳۲					۰/۰۰۱
		-۰/۴۸۹	۶/۵۲					۰/۰۰۱

مراتبی در جدول ۲ ارائه شده است.

نتایج جدول ۲ بیانگر آن است که اهمال کاری تحصیلی، عملکرد خانواده و از خود بیگانگی تحصیلی هم به صورت مستقیم و هم با واسطه هوش هیجانی می‌توانند سوء مصرف مواد را در دانش‌آموزان پیش بینی نمایند ($P < ۰/۰۵$).

جدول ۳. مقایسه شاخص‌های برازش سه مدل

مدل	X2/df	GFI	CFI	RMSCA	AIC	MECVI
مدل کامل	۶/۵۰۳	۰/۸۳۹	۰/۸۴۰	۰/۱۲۷	۷۰۸/۸۲۳	۲/۰۷۸
مدل میانجی	۳/۴۴۳	۰/۸۹۸	۰/۹۳۲	۰/۸۴	۴۰۶/۲۰۸	۱/۱۹۷
مدل غیرمستقیم	۳/۸۵۸	۰/۸۸۱	۰/۹۱۷	۰/۰۹۱	۴۵۲/۲۷۴	۱/۳۳۰

پس از تایید نقش سوء مصرف مواد برای بررسی برازندگی مدل مذکور و تعیین شاخص‌های نیکویی برازش مدل، از نرم افزار Amos استفاده شده ی زیر بر این اساس مقدار شاخص های GFI، AGFI، RFI، RMSEA، به ترتیب برابر با ۰/۹۹، ۰/۹۸، ۰/۹۰ و ۰/۰۹۱ به دست آمد که نشان از برازندگی بسیار مطلوب مدل و تطابق آن با داده‌های تجربی داشت. نتایج مراحل مربوط به بررسی مسیرهای موجود در مدل به منظور آزمون نقش واسطه ای هوش هیجانی در رابط میان اهمال کاری تحصیلی، عملکرد خانواده و از خود بینگانی در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴. ضرایب مسیر ساختاری اثرات میانجی

اثر میانجی	B	B ضریب مسیر	انحراف معیار	C/R مقدار بحرانی	مسیر
خودبینگانی آموزشی-هوش هیجانی	۰/۳۵۹	۰/۶۳۵	۰/۰۳۲	۲/۲۱۴	C2
سوء مصرف مواد - هوش هیجانی	۰/۱۶۷	۰/۳۶۶	۰/۰۹۹	۱/۶۷۹	B ₁
عملکرد خانواده -هوش هیجانی	۰/۱۹۶	۰/۵۲۰	۰/۷۷	۲/۵۶۶	C ⁴
اهمال کاری تحصیلی - هوش هیجانی	۰/۲۸۸	۰/۷۳۱	۰/۰۵۰	۵/۷۲۷	D

نتایج جدول ۴، ضرایب ساختاری نشان می‌دهد که در مدل میانجی متغیر از خودبینگانی آموزشی ۰/۶۳۵، عملکرد خانواده ۰/۵۲۰، هوش هیجانی ۰/۳۶۶ و اهمال کاری تحصیلی ۰/۷۳۱ از گرایش به مصرف مواد را تبیین می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

تغییرات جسمی و روانی که در دوران نوجوانی از زندگی نوجوانان اتفاق می‌افتد، موجب آسیب پذیری بیشتر نوجوان، می‌شود. لذا به نظر می‌رسد نوجوانی خطرناکترین بخش زندگی برای شروع مصرف مواد مخدر می‌باشد. مصرف مواد در این دوران علاوه بر دوره جوانی، میتواند بر بقیه ی دوران عمر فرد نیز مؤثر باشد (ولی زاده اردلان، یزدان پناه، ساروتیاری، مردانی و پارکالیان، ۲۰۱۹). یکی از چالش‌های مرتبط با سوء مصرف مواد در دوران نوجوانی، عملکرد تحصیلی و به تبع شناخت و بهبود بخشیدن به فرایندهای تدریس و یادگیری است که از اهداف اساسی روانشناسی تربیتی می‌باشد به همین علت میتوان دریافت که چرا تعیین عوامل تاثیر گذار در روند تحصیل همواره یکی از دغدغه‌های دست اندرکاران تعلیم و تربیت است و در همین راستاست که پژوهش دراین باره، هنوز هم در جریان است و محورهای مهمی را در برمیگیرد؛ اما تحقق یافتن هدفهای پرورشی، نیازمند آن است که نوجوانان بتوانند در محیط‌هایی مناسب، پاک و امن، و دور از هرگونه سوء مصرف مواد، رشد و تحصیل کنند. بالاین حال، رفتارهای گرایش به سوء مصرف مواد همچنان یکی از مشکلات مهم و اساسی جوامع است که این رفتارها

میتوانند بر بسیاری از عوامل تربیتی از جمله ازخودبیگانه شدن تحصیلی و تعلل ورزی در دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند که توجه به کاهش این رفتارها میتواند نقش مهمی در جنبه‌های تربیتی دانش‌آموزان ایفاء کند. خانواده یک سیستم پویاست که متشکل از روابط وابسته، درون بافت اقتصادی- فرهنگی و اجتماعی است و از قدیمی ترین و مهمترین نهادهایی است که انسان برای تنظیم و یکپارچه سازی رفتارهای خود بنا نهاده است. بررسی ها نشان داده اند که خانواده در رشد و پیشرفت فرزندان عاملی اثرگذار است و اگر فرزندان بخواهند پتانسیل خود را به حداکثر برسانند نیاز به حمایت والدین خود دارند. مطالعاتی که در این زمینه توسط پژوهشگران انجام شده حاکی از آن بوده است که خانواده عاملی حیاتی در سازگاری نوجوانان با شرایط پیش روی آنها است، چرا که اولین نهادی است که فرد قدم در آن می گذارد و تأثیرات آن بر آینده شخص از عوامل تعیین کننده هستند. بر اساسنتایج بررسی حاضر، بین از خود بیگانگی تحصیلی با گرایش به سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم رابطه وجود دارد. این نتایج با نتایج عینی، ترابی، عبادی و کرمانی (۱۳۹۹) همسو می‌باشد. مطالعات نشان داده اند برخی از دانش‌آموزان در طول سال‌های مدرسه (از دوره ابتدایی تا متوسطه)، نگرش منفی نسبت به مدرسه پیدا می کنند که این روند، بیگانگی ازتحصیلی می‌باشد (هاشر، هادجار^۱، ۲۰۱۸). دانش‌آموزی که دچار ازخودبیگانگی تحصیلی است تصور می کند زندگی او از سوی دیگران طرح ریزی و کنترل می شود؛ در نتیجه مأیوس می شود و قادر نیست بر عواملی که بر او اثر می گذارند، کنترل داشته باشد با این حال آنچه درباره ازخودبیگانگی تحصیلی نگرانی ایجاد می کند، ارتباط آن با طیف وسیعی از تجربیات منفی (گرایش به سمت اعتیاد) و مسائل مربوط به مدرسه مانند مشارکت حداقلی دانش‌آموزان، سلامت روانی پایین، رفتارهای مختل کننده و کاهش پیشرفت تحصیلی است.

در این مطالعه نتایج همچنین نشان داده است بین عملکرد خانواده با گرایش به سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم رابطه وجود دارد که نتایج همسو با نتایج بدست آمده از مطالعات شیخ الاسلامی، قمری کیوی، فیاضی (۱۳۹۹)، محمدخانی و جمالویی (۱۳۹۴) می‌باشد. به نظر می‌رسد افزایش روزافزون اعتیاد به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات جامعه امروزی را می‌توان در روابط فرد با خانواده جستجو کرد. هرگاه الگوهای رفتاری خانواده برای رسیدن به اهداف سودمند باشد عملکرد خانواده کارآمد و در غیر این صورت ناکارآمد است. در مطالعه همخوان دیگر با نتیجه تحقیق حاضر که در پاکستان انجام شد به این نتیجه رسیدند که عدم حمایت خانواده می‌تواند نقش موثری در گرایش جوانان به سمت‌وسوی مواد مخدر و بزهکاری در آنان داشته باشد (اولاح، شکیر، احمد و شکیر^۲، ۲۰۲۱). روابط خانوادگی مطلوب در بین اعضای خانواده اثر مثبتی بر افزایش هوش هیجانی افراد دارد و هوش هیجانی مثبت دارای نقش حیاتی و تعیین کننده در سلامت روانی اجتماعی دارد و عدم وجود هوش هیجانی در نوجوانان به معنای آماده بودن زمینه برای وقوع انواع مشکلات، مسائل و اختلالات رفتاری از جمله گرایش به سوء مصرف مواد در آن ها خواهد بود. (ملک محمدی، نوری و ابن الشریه، ۱۳۹۰).

این مطالعه همچنین نشان داده است بین اهمال کاری تحصیلی با گرایش به سوءمصرف مواد در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم رابطه وجود دارد. که این نتیجه با نتایج حمیدی، مهدیه نجف‌آبادی، نمازیان نجف آبادی (۱۳۹۴)، حسن آباد، حبیبی عسگرآباد، خوش کنش (۱۳۹۶) همسو می‌باشد. جوهره آسیب روانی گرایش به سوء مصرف مواد مرتبط با اهمال کاری تحصیلی در واقع به تعویق انداختن، تعلل ورزیدن، سبک گرفتن و سهل انگاری در کار است. بنابراین، اهمال هم در امور فردی و هم جمعی معنا و مفهوم پیدا می کند. اهمال کاری تحصیلی یکی از معضلاتی است که امروزه دانش‌آموزان و دانشجویان با آن روبرو هستند. اهمال کاری تحصیلی بیشتر در بین محصلان وجود دارد که باعث می‌شود که فرد از انجام تکالیف درسی یا خواندن

1. Hascher, Hadjar
2. Ullah, Shakir, Ahmad, Shakir

درس‌های لازم، سر باز می‌زند و آنها را به تأخیر می‌اندازد. بنا بر مطالعات لی، لی، گونگ، ژانگ^۱ (۲۰۲۰) این نوع اهمال‌کاری تأثیرات بسیار بدی بر تحصیل دانشجو یا دانش‌آموز دارد و می‌تواند نوجوانان را به سمت مواد مخدر سوق دهد.

از دیگر نتایج این پژوهش نشان داده است بین گرایش به سوء مصرف مواد بر اساس خود بینگانی آموزشی با میانجی‌گری هوش هیجانی در دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه دوم رابطه غیر مستقیم وجود دارد. این بررسی نشان داده است از سویی وجود متغیر هوش هیجانی به عنوان یک میانجی می‌تواند رابطه بین از خود بینگانی تحصیلی با افزایش سوء مصرف مواد را به صورت غیر مستقیم تحت تأثیر قرار دهد. این بدان معناست که دارا بودن هوش هیجانی کم و زیاد می‌تواند در گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به سمت مصرف مواد یا عدم مصرف موثر باشد. این نتایج با نتایج به‌دست‌آمده از مطالعات خسروی کبیر، موسوی، آقا یوسفی (۱۳۹۸)، بهرامی نژاد، بیرانوند، زارع، ارنواز (۱۳۹۶)، چرنیس، روچ، بارباراش^۲ (۲۰۱۶) همسو می‌باشد. هوش هیجانی با شناخت فرد از خود و دیگران، ارتباط با دیگران، سازگاری و انطباق با محیط پیرامون که برای موفق شدن در برآوردن خواسته‌های اجتماعی ضروری است ارتباط دارد و یک توانمندی تاکتیکی در عملکرد فردی محسوب می‌شود. هوش هیجانی پیش‌بینی موفقیت را ممکن می‌سازد، زیرا نشان می‌دهد که چگونه فرد بلافاصله دانش خود را در موقعیت‌های مختلف به کار می‌گیرد. به عبارت دیگر هوش هیجانی به تفاوت‌های افراد در ادراک، پردازش، تنظیم و به کارگیری اطلاعات هیجانی اشاره دارد. هوش هیجانی از دو حالت شناخت و هیجان تشکیل شده است. بنابراین افراد با هوش هیجانی بالاتر علاوه بر اینکه برای مقابله با تجربیات منفی زندگی سازگارتر هستند، در فهم درست و همدلی با هیجانات دیگران مهارت بیشتری دارند، از شبکه حمایت اجتماعی گسترده‌تری برخوردارند و دارای سلامت روان بالاتری می‌باشند و در نتیجه کمتر در معرض سوء مصرف مواد قرار می‌گیرند. باید در نظر داشت عاداتهای سوء مصرف مواد به متغیرهای روان‌شناختی از جمله ویژگی‌های شخصیتی و سطح هوشی فرد نیز بستگی دارد. پژوهش‌ها نشان داده اند افرادی که نمی‌توانند برانگیختگی‌های خود را مهار کنند به احتمال زیاد به نظر می‌رسد مصرف کننده دائمی مواد شوند. مروری بر پژوهش‌های انجام شده در زمینه سطح هوش هیجانی افراد وابسته به مواد نیز نشان داده است که عملکرد شناختی و سطح هوش اغلب این افراد پایین‌تر از حد میانگین طبیعی است (اکبری زرادخانه، رستمی، زارعان، ۲۰۰۸). لذا با توجه به بررسی‌های پژوهشگران بنظر می‌رسد که سطح هوش هیجانی پایین‌تر در نوجوانان نقش موثری درازخودبینی تحصیلی در نوجوانان دارد و سبب گرایش بیشتر دانش‌آموزان پسر نسبت به مواد مخدر می‌شود.

نتایج این پژوهش همچنین نشان داد که وجود متغیر هوش هیجانی به عنوان یک میانجی می‌تواند رابطه بین عملکرد خانواده را در افزایش سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان به صورت غیر مستقیم تحت تأثیر قرار دهد. این بدان معناست که میزان هوش هیجانی در عملکرد خانواده و در گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به سمت سوء مصرف مواد موثر باشد. این نتایج با تحقیقات صورت گرفته توسط ریتانتی، پرماتاساری و نوردیاتامی^۳ (۲۰۲۳)، ژانگ و تن^۴ (۲۰۲۱)، همسو است. در تبیین گرایش به سوء مصرف مواد بر اساس عملکرد خانواده و هوش هیجانی نوجوانان با توجه به ارائه نظریه‌های محققین معلوم شده است که روابط خانوادگی مطلوب در بین اعضای خانواده اثر مثبتی بر افزایش هوش هیجانی افراد دارد و هوش هیجانی مثبت دارای نقش حیاتی و تعیین کننده در سلامت روانی اجتماعی دارد و میزان پایین هوش هیجانی در نوجوانان به معنای آمادگی بودن زمینه برای وقوع انواع مشکلات، مسائل و اختلالات رفتاری از جمله گرایش به سوء مصرف مواد در آن‌ها خواهد بود (البرزی، صبری و بهرامی، ۱۳۹۲، همتی علمدارلو، محمداسماعیل بیگی و انجم شعاع، ۱۳۹۷)

1. Li, Li, Gong, Zhang, Zhou

2. Chemiss, Roche, & Barbarasch

3. Ritanti, Permatasari, Nurdiantami

4. Zhang, Tan

نتایج این بررسی همچنین نشان داده است که وجود متغیر هوش هیجانی به عنوان یک میانجی می‌تواند رابطه‌ی بین اهمال کاری تحصیلی را در افزایش سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان به صورت غیر مستقیم تحت تاثیر قرار دهد. این بدان معنا است که میزان هوش هیجانی می‌تواند در اهمال کاری و در گرایش دانش‌آموزان و نوجوانان به سمت مصرف مواد موثر باشد. نتایج تحقیق با نتایج بدست آمده از بررسی‌های احمدی، طولابی و ایلانلو (۱۳۹۹)، یعقوبی، محقق، امیری، اسفندیاری (۱۳۹۴) همسو است. امروزه اهمال کاری پدیده‌ای شناخته شده در زندگی روزمره به شمار می‌رود اهمال کاری تحصیلی، به تعویق انداختن انجام تکالیف آموزشی و پژوهشی است که عوامل هیجانی، انگیزشی و توانمندی‌های روان شناختی فراگیران در آن نقش دارند. هوش هیجانی نوعی از هوش اجتماعی است و به عنوان مهارتی تعریف می‌شود که فرد را برای تعامل مثبت با زندگی و جامعه آماده می‌کند تا بتواند در زندگی موفق شود، در واقع میتوان گفت که هوش هیجانی با کنترل هیجانات، احساسات و مدیریت استرس، باعث بهبود عملکرد فرد می‌شود. مطالعات نشان می‌دهند که افراد با هوش هیجانی پایین تر، توانایی‌های مورد نیاز جهت مدیریت احساسات خود را در شرایط نامطلوب ندارند؛ و گاهی می‌تواند افراد را به سمت مصرف مواد سوق دهد (کیم و هان^۱، ۲۰۱۵). به طور کلی عوامل متعددی می‌توانند گرایش به سوء مصرف مواد را در بین دانش‌آموزان پیش بینی نمایند. این پژوهش مانند اکثر پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی مواجه بوده است. از مهمترین محدودیت که امید می‌رود در پژوهش‌های آتی مورد توجه قرار گیرد این بوده است که این پژوهش تنها بر روی پسران انجام شد، لذا امکان تعمیم نتایج پژوهش به دختران با محدودیت مواجه است؛ پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌هایی بر روی دختران با دیگر مقاطع تحصیلی و در مناطق مختلف انجام شود که به غنای اطلاعات کمک شود. همچنین ممکن است تنوع فرهنگی نیز ممکن است بر روی نتایج پژوهش تاثیر بگذارد، لذا پیشنهاد می‌گردد در دیگر مناطق کشور نیز اجراء شود. با توجه به نتایج پژوهش و نقش میانجی هوش هیجانی در ارتباط بین خودبستگی تحصیلی، عملکرد خانواده و اهمال کاری تحصیلی، پژوهشگران و روان‌شناسان از طریق مداخلات مشاوره‌ای و آموزش راهبردهای مقابله‌ای کارآمد دانش‌آموزان را در مواجهه با موقعیت‌های خطرناک مصرف مواد و وابستگی راهنمایی نمایند. و با توجه به اینکه هوش هیجانی، قابل آموزش و ارتقا می‌باشد لذا با آموزش در راستای افزایش مهارت‌های هوش هیجانی به آنها کمک کنند که نشانگان گرایش به سوء مصرف مواد را مدیریت نمایند.

تعارض منافع

نویسندگان هیچ گونه تعارض منافع را در مطالعه اعلام نکرده‌اند.

حامی مالی

نویسندگان اذعان می‌کنند که هیچ گونه حمایت مالی برای تمام مراحل مطالعه، نگارش و انتشار مقاله دریافت نکرده‌اند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان این مقاله از تمامی افرادی که در مطالعه شرکت کردند، صمیمانه تشکر می‌کنند.

1. Kim, Han

منابع

- احمدی، صدیقه؛ طولابی، سعید و ایلانلو، حسین (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد در دانش‌آموزان پسر متوسطه دوم منطقه ۱۲ تهران بر اساس میزان تاب‌آوری و اهمال کاری تحصیلی در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۶. *مجله دانشگاه علوم پزشکی اراک*، ۲۳(۱): ۱۱۷-۱۰۸
- اکبری زردخانه، سعید؛ رستمی، رضا و زارعان، مصطفی (۱۳۸۷). رابطه هوش هیجانی، مکانیسم دفاعی و اعتیاد. *روانشناسان ایران*، ۴(۱۵)، ۷-۱۵
- البرزی، محبوبه؛ صبری، مصطفی و بهرامی، محمود (۱۳۹۲). رابطه الگوهای ارتباطی خانواده، هوش هیجانی و خلاقیت هیجانی در دانش‌آموزان دبیرستانی. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۹(۲)، ۳۵-۶۳
- برادبری، تراویس؛ گریوز، جین (۲۰۰۵). *هوش هیجانی (مهارت‌ها و آزمون‌ها)*. ترجمه مهدی گنجی، ۱۳۸۴ تهران
- بهرامی نژاد، عاطفه؛ بیرانوند، افسانه؛ زارع، سودابه و ارنواز، معصومه (۱۳۹۶). بررسی ارتباط بین هوش هیجانی و گرایش به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی لرستان. *مجله علمی پژوهشی یافته*، ۱۹ (۴)، ۱۱۳-۱۲۰
- پیرزاده، حجت‌اله؛ نظری، علی محمد و زهراکار، کیانوش (۱۳۹۵). بررسی نقش عملکرد خانواده در پیش‌بینی گرایش به مواد مخدر در دانش‌آموزان. *نشریه طب انتظامی*، ۵(۳)، ۱۸-۱
- جبرائیلی، هاشم؛ حبیبی، مجتبی (۱۳۹۵). نقش تعدیل‌کننده هوش هیجانی در رابطه با اثر آمادگی برای اعتیاد بر مصرف مواد. *دستاوردهای روانشناسی بالینی*، ۲(۱)، ۶۹-۸۴
- جوکار، بهرام؛ دلاورپور، محمدآقا (۱۳۸۶). رابطه تعلل ورزی آموزشی با اهداف پیشرفت. *اندیشه‌های نوین تربیتی*، ۳(۳)، ۸۰-۶۱
- حسن آباد، فاطمه؛ حبیبی عسگرآباد، مجتبی و خوش‌کنش، ابوالقاسم (۱۳۹۶). مقایسه نگرش‌های ناکارآمد، اهمال کاری و سبک‌های تصمیم‌گیری در معتادان با و بدون سابقه عود. *سلامت اجتماعی*، ۴(۲)، ۱۵۵-۱۴۷
- حمیدی، فریده؛ مهدیه نجف‌آبادی، مجید و نمازیان نجف‌آبادی، ثمانه (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین اعتیاد به اینترنت اهمال کاری تحصیلی در دانش‌آموزان متوسطه، فناوری آموزش و یادگیری، ۱ (۳)، ۱۰۶-۸۹
- خان، ویدا؛ ایمانی، سعید؛ شکری، امید و عزیزاده گورادل، جابر (۱۴۰۱). مدل یابی روابط علی تاب‌آوری و ذهن آگاهی با بهزیستی ذهنی افراد مبتلا به اختلال مصرف مواد: نقش واسطه‌ای تنظیم هیجان. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۶ (۶۵)، ۱۴۸-۱۲۱
- خسروی کبیر، زهرا؛ موسوی، سید ولی‌اله و آقایوسفی، علیرضا (۱۳۸۸). مقایسه هوش هیجانی و سلامت روانی در معتادان به مواد مخدر و افراد عادی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان*، ۸(۷۰)، ۹-۱۶
- رهدار، مینا؛ باقرپور، معصومه (۱۴۰۲). اثربخشی آموزش مفاهیم معنوی با محوریت مذهب بر میزان از خودبینگانی تحصیلی و بهبود مولفه‌های هویت تحصیلی در دانش‌آموزان. *فصلنامه علمی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*، ۱۱(۱)، ۹۷-۱۰۶
- زاده محمدی، علی؛ ملک خسروی، غفار (۱۳۸۵). بررسی مقدماتی ویژگی‌های روان‌سنجی و اعتباریابی مقیاس سنجش کارکرد خانواده (FAD) خانواده پژوهی. ۵، ۶۹-۸۹
- شیخ الاسلامی، علی؛ قمری کیوی، حسین و فیاضی، مینا (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی بر تاب‌آوری در دانش‌آموزان با آمادگی به اعتیاد. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۴ (۵۸)، ۱۱-۳۰
- شیخ نژاد، فاطمه؛ سیدفاطمی، نعیمه؛ نوروزی، محمدرضا و حقانی، حمید (۱۳۹۸). بررسی تاثیر آموزش گروهی بر تمایلات وسوسه انگیز در افراد با سوء مصرف مواد در مرکز ترک اعتیاد پنجم آذر گرگان، دومین همایش ملی علمی پژوهشی روانشناسی و علوم تربیتی، شیروان صفی زاده، مطهره؛ دارباز، محمد و شهسواری، زهرا (۱۴۰۱). بررسی رابطه جو عاطفی خانواده و عملکرد خانواده با گرایش به اعتیاد، چهارمین همایش ملی پژوهش‌های حرفه‌ای در روانشناسی و مشاوره با رویکرد از نگاه معلم، میناب.
- عینی، ساناز؛ ترابی، نغمه؛ عبادی، متین و کرمانی، علی (۱۳۹۹). پیش‌بینی گرایش به سوء مصرف مواد مخدر بر اساس خودبینگانی تحصیلی، هیجان‌های تحصیلی منفی و خودکارآمدی عمومی در دانش‌آموزان. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۱۰۰-۷۹

- فرجاد، محمدحسین (۱۳۸۵). آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات، نشر معلم، ۱۳۸۵
- فلاحی، وحید؛ میکائیلی، نیلوفر؛ عطادخت، اکبر و احمدی، شیرین (۱۳۹۸). نقش خودتنظیمی و ازخودبیگانگی تحصیلی در پیش‌بینی انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان. *مجله روانشناسی و روانپزشکی شناخت*، ۶(۵): ۷۲-۸۲
- کیالها، شقایق (۱۴۰۱). اعتیاد در نوجوانان: مروری بر نقش عملکرد خانواده. *فصلنامه ایده‌های نوین روانشناسی*، ۱۲(۱۶)، ۱-۲۲
- محمد امینی، زرار؛ محمودی، هیوا؛ چیانه، جعفر و گلپور چمرکوهی، رضا (۱۳۹۵). بررسی نقش اهمال‌کاری تحصیلی در انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان. *دومین همایش ملی روانشناسی مدرسه*. دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، ۸-۱
- محمدخانی، شهرام؛ رضایی جمالویی، حسن (۱۳۹۵). رابطه‌ی مصرف سیگار و قلیان با عوامل فردی، خانوادگی و اجتماعی نوجوانان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی سبزوار*، ۲۳(۲)، ۲۶۲-۲۸۰
- منوریان، عباس، امیری، حامد و ذاکری، سپیده. (۱۳۹۴). بررسی نقش هوش هیجانی در ارتقای اثربخشی سازمانی. *فصلنامه علمی مطالعات منابع انسانی*، ۵(۱)، ۱۶-۱
- ملک محمدی، محسن؛ نوری، حسنعلی و ابن الشریه، میلاد (۱۳۹۵). هوش هیجانی، ابعاد، ویژگی‌ها و مدل‌های آن. *مجله روانشناسی*، ۱۳(۱)، ۱-۱۷
- میرحسامی، شریف (۱۳۸۸). بررسی نقش خانواده در گرایش جوانان و نوجوانان به اعتیاد، پایان نامه کارشناسی. دانشگاه پیام نور
- نعمتی سوگلی تپه، فاطمه؛ خالدیان، محمد (۱۴۰۱). مطالعه کیفی عوامل مؤثر بر عود مجدد به سوء مصرف مواد مخدر و اعتیاد با رویکرد گراندد تئوری. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۴)، ۳۰۷-۲۷۹
- ولدبیگی، اقبال؛ نیک بخت، عیسی و لشکری، امیر (۱۳۹۶). گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانش‌آموزان دبیرستانی دبیرستانهای شهر مریوان، *رفاه اجتماعی*، ۱۷(۶۴)، ۲۵۹-۲۳۷
- هاشمی زاده نهی، نرگس؛ جاجرمی، محمود و مهدیان، حسین (۱۳۹۹). اثربخشی طرحواره درمانی گروهی بر تعلل‌ورزی تحصیلی و خودتنظیمی در یادگیری دانش‌آموزان دختر مقطع دوم متوسطه. *پژوهش‌های روان‌شناسی بالینی و مشاوره*، ۱۰(۱)، ۷۰-۸۶
- همتی علمدارلو، قربان؛ محمداسماعیل بیگی، حانیه؛ انجم شعاع، محمد رئوف (۱۳۹۷). نقش الگوهای ارتباطی خانواده در پیش‌بینی هوش هیجانی دانش‌آموزان با اختلال یادگیری خاص. *فصلنامه سلامت روان کودک*، ۱۳۹۷؛ ۵(۳)، ۱۱۵-۱۲۵
- یعقوبی، ابوالقاسم؛ محقق، حسین؛ امیری، لادن و اسفندیاری، کیوان (۱۳۹۴). رابطه بین نگرش نسبت به سوء مصرف مواد با باورهای غیرمنطقی و اهمال‌کاری تحصیلی. *فصلنامه علمی اعتیادپژوهی*، ۹(۳۶)، ۹-۱۸
- Bliuc, A. M., Doan, T. N., & Best, D. (2019). Sober social networks: the role of online support groups in recovery from alcohol addiction. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 29(2), 121-132.
- Bishop, D. S., Epestine, N.B., & Baldwin, L. M. 1980. Structuring a family assessment. *Canadian Family Physician*, 26: 1534-1537.
- Cherniss, C., Roche, C., & Barbarasch, B. (2016). Emotional intelligence. *Encyclopedia of Mental Health (Second Edition)*, (pp. 108-115). Oxford: Academic Press.
- Daya, Z., & Hearn, H. (2018). Mindfulness interventions in medical education: A systematic review of their impact on medical student stress, depression, fatigue and burnout. *Medical Teacher*, 40(2), 146-153.
- Fernie, B. A., Kopar, U. Y., Fisher, P. L., & Spada, M. M. (2018). Further development and testing of the metacognitive model of procrastination: Self-reported academic performance. *Journal of affective disorders*, 240, 1-5.
- Ferrari, J., Johnson, J., McCown, W. (2019). Procrastination and Task Avoidance--Theory, *Research and Treatment*. Verlag-Springe, 1(1): 14-26.
- Gareau, A., Chamandy, M., Kljajic, K., & Gaudreau, P. (2018). The detrimental effect of academic procrastination on subsequent grades: The mediating role of coping over and above past achievement and working memory capacity. *Anxiety Stress Coping*, 32(2), 141-154.
- Johnson, G.M. (2005). Student Alienation, Academic Achievement, and WebCTUse. *Journal of Educational Technology & Society*, 8(2), 179-189.
- Hascher, T., Hadjar, A. (2018). School alienation--theoretical approaches and educational research. *Educational Research*. 2018;60(2):171-88.

- Kim, M.R., Han, S.J.(2015). A study of emotional intelligence and coping strategies in baccalaureate nursing students. *Int J BioSci Biotechnol*.2015; 7(3):275-82. [DOI:10.14257/ijbsbt.2015.7.3.29].
- Li, J., Li, Y., Gong, Z., Zhang, J., Zhou, Z. (2021). Major and trace elements changes of female methamphetamine addicts during six months' compulsory treatment: Biomarkers discovery. *Forensic Science International*, 325(9): 89-102.
- Mey, L., Khairudin, R., Muda, T. (2020). *Survey dataset on the prevalence of childhood maltreatment history among drug addicts in Malaysia*. Data in Brief, 31(9): 58-64.
- Morinaj, J., Hadjar, A., & Hascher, T. (2020). School alienation and academic achievement in Switzerland and Luxembourg: a longitudinal perspective. *Soc Psychol Educ*, 23:279–314.
- Pérez-Fuentes, M. D. C., Molero Jurado, M. D. M., Barragán Martín, A. B., & Gazquez Linares, J. J. (2019). Family functioning, emotional intelligence, and values: Analysis of the relationship with aggressive behavior in adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 16 (3), 478.
- Ritanti R., Permatasari, I., Nurdiantami, Y.(2023). Relationship between Resilience and Family Functioning with Drug Abuse Risk Behaviour among Adolescents. *Health Educ Health Promot* 2023; 11 (2) :239-243 URL: <http://hehp.modares.ac.ir/article-5-65307-en.html>.
- Schabracq, M., & Cooper, B. C. (2022). To be me or not to be me: About alienation. *Counselling Psychology Quarterly*, 16 (2), 53–79.
- Tian, Y., Yu, C., Lin, S., Lu, J., Liu, Y., & Zhang, W. (2019). Parental psychological control and adolescent aggressive behavior: Deviant peer affiliation as a mediator and school connectedness as a moderator. *Frontiers in psychology*, 10, 358.
- Tras, Z., & Gökçen, G. (2020). Academic Procrastination and Social Anxiety as Predictive Variables Internet Addiction of Adolescents. *International Education Studies*, 13(9), 23-35.
- Tukaev, S., Vasheka, T., Dolgova, O. (2013). The Relationships between Emotional Burnout and Motivational, Semantic and Communicative Features of Psychology Students. *Procedia - Soc and Behav Sciences*, 82(7), 553-556. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.308>.
- Valizadeh-Ardalan, P., Yazdanpanah, H., Servatyari, K., Mardani, N., & Parkalian, M. (2019). The frequency of substance abuse tendency and its related factors among high school students in Divandarreh City, Iran, in year 2018. *Chronic Diseases Journal*, 7(4), 233–239. <https://doi.org/10.22122/cdj.v7i4.463>.
- Ullah, A., Shakir, M., Ahmad, N., Shakir, G.(2021). The nexus of family environment with youth street criminal behavior in Khyber Pakhtunkhwa Pakistan. *Heliyon*. 2021;14;7(12):e08577. doi: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e08577>.
- Walton, K., Horton, N. J., Rifas-Shiman, S. L., Field, A. E., Austin, S. B., Haycraft, E., & Haines, J. (2018). Exploring the role of family functioning in the association between family dinner frequency and dietary intake among adolescents and young adults. *JAMA Network Open*, 1(7), e185217.
- Zeng, X., Tan, C.(2021) The Relationship between the Family Functioning of Individuals with Drug Addiction and Relapse Tendency: A Moderated Mediation Model. *Int J Environ Res Public Health*. 2021 Jan 13;18(2):625. doi: 10.3390/ijerph18020625. PMID: 33451020; PMCID: PMC7828550.